

DR. OLÁH JÁNOS
ny. főiskolai tanár
SZTE JGYPK
Szeged

Küzdelem a kirekesztés ellen a szegedi egyetemen a két világháború között

A cikk Auschwitz felszabadulásának 65. évfordulójának emlékére íródott, egyben megemlékezik a 100 éves Délmagyarországról.

Célja, hogy bemutassa szegedi polgárok megpróbáltatásait, harcait emberi jogaikért, főként a Délmagyarország alapján. Feladatuk vállaltuk annak érzékeltetését is, hogy a kor újságírói a legnehezebb napokban is hűek maradtak eszményeikhez, nem éltek vissza a nyomtatott betűvel. Molnár Ferenc így köszöntötte az induló újságot annak első számában (1910. május 22-én a 3. oldalon): „Mi írók és újságírók, akik emberek millióit tanítjuk a szépre, jóra, okosra, becsületesre, üdvözljük szeretettel a Délmagyarországot, mert ez megint egy fáklya, amellyel beszalad valaki a lassan virradó magyar éjszakába.”

A tanulmány szerzője más probléma után kutatva bukkant erre a témára, mely rögtön felkeltette az érdeklődését, s végiglapozta az említett újság összes számát 1918-1945 között és a fontosabb szakirodalmat.

A kölcsönös megbékélés és kulturális integrálódás mellett a kölcsönös gyűlölködésre is vannak példák történelmünkben, melyet mindennekelőtt a hivatalos politikai körök sugalltak. Vannak bizonyos történelmi tények, amelyeket minősíteni is csak történelmi tényként szabad. A szociológia régen bebizonyította, hogy az ember saját csoportját mindig elsődlegesnek tekintette. A szociológiai, pszichológiai tényezők mellett azonban mindig szükséges a történelmi okok, tények feltérképezése is.

A hazai zsidóság száma 1910-ben meghaladta a 900 ezer főt, közülük 700 ezren vallották magukat magyarnak.

A zsidó lakosság a tőkés fejlődés teremtette lehetőségeket használta ki. Magyarországon a falvak lakosai számára a boltos-szatócs és a zsidó ugyanazon fogalom szinonimáját jelentette, noha a hazai zsidóság 35 %-a munkás volt. A magyar zsidók számarányuknál magasabb tömörülése, részese a kispolgári, értelmiségi egzisztenciákban lehetővé tette a társadalomfejlődés torulásainak olyan magyaroztatását, mintha a zsidók zárnák el a tömegek elől a felemelkedés útját.

A századforduló körül az antiszemitizmus európai tendenciaként jelent meg (pl. franciaországi Dreyfus-ügy, oroszországi pogromok, hazánkban a tiszzaeszlári vérvád stb.), azonban a „zsidókérdés” igazából Közép- és Kelet-Európában jelentett gondot.

A zsidók körében nem alakult ki modern nemzettudat, annál inkább a vallási és etnikai különállás gondolata. A felvilágosodás korától elsősorban ott keresték a beilleszkedés lehetőségét, ahol emancipációt, kultúrát és civilizációt nyerhettek (azaz, Magyarországon is).

Hazánkban integrációjukban, magyarosodásukban szerepet játszott a gyors iparosodás, a dinamikus polgárosodás, a magyar nemzeti eszme nagy vonzereje, a vezető elit liberalizmusa. Az ország polgárosodásában, a nagybirtok finanszírozásában a zsidó tőke, a magyar kultúra terjesztésében pedig a zsidó értelmiség játszott nagy szerepet.

A monarchia korában a zsidóság a magyarság létszámát is növelte. Velük együtt lehetett bizonyítani nemzetünk súlyát.

A trianoni békeszerződés következtében mai ésszel és érzelmekkel szinte elképzelhetetlen sokkhatás érte a társadalmat. A zsidóságot bűnbaknak tekintették mindenért, így Magyarországon fogalmazódtak meg először a zsidókérdés megoldásának szélsőséges mozzanatai (kezdve a különítményesek gyilkosságaitól egészen a különböző törvényekig). A különítményesek tetteiről kendőzetlenül írt Prónay Pál. (A határban a halál kaszál... Fejezetek Prónay Pál feljegyzéseiből. Szerk.: Szabó Ágnes és Pamlényi Ervin. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1963.)

A vidéki főiskolák, egyetemek jelentős része kívül maradt az új országhatárokon; ezeket aztán gyorsan, de nagy nehézségek árán (a helyi lakosság, benne a tehetősebb zsidó polgárság áldozatvállalásával, pótolták).

Az ellenforradalmi korszak oktatáspolitikusai hirdették, hogy „kevés a foka”, az ország nem bír el sok értelmiséget.

A szegedi zsidóságot is rögtön támadta az antiszemita propaganda. A budapesti és a berlini sajtóban nyilatkozat jelent meg, mely azt állította, hogy a szegedi zsidóság pénzzel és a sajtó útján gátolta az ellenforradalom kibontakozását, a vád tehát a „hazaárulás” volt. A pesti Népakarat és Új Nemzedék (Pállfy-Daun gróf vádjaival) megerősítette mindezeket. A szegedi hitközség ezt megcáfolta és visszautasította: „Tudjuk, hogy a szerencsétlenül végződött háborúért, a proletárdiktatúráért... nagyon sokan a zsidóságot akarják felelőssé tenni, tisztában vagyunk azzal is, hogy a zsidóság a mai közhangulatban igazságos elbírálásra aligha számíthat, mégis... az ellenünk emelt vádakot visszautasítjuk... A szegedi zsidóság... az ellenforradalmat... tettel és pénzáldozattal... segítette... a vörös helyőrséget jórészt zsidó ifjak fegyverezték le... a nemzeti hadseregbe Szeged összlakosságának 5%-át kitevő zsidóságból került ki a toborzottak 17,5%-a!”¹

A botbüntetés, a numerus clausus és a cenzúra

A nemzetgyűlésen, Budapesten a botbüntetés megvitatása zsidóellenes légkörben folyt. Bródy Ernő képviselő azt mondta, hogy a botbüntetést nem egyformán viselik el az emberek. A beteget aztán vihetik az állami kórházba. (Közbekiabálás: „Palesztinába!”) Egy másik képviselő szerint bevezetését „a zsidók büszkesége, Lombroso Cézár is követelte”. Egy harmadik képviselő azt kérdezte, hogy „Hazafias szellem az, ha bottal fordulunk fiaink ellen?” (Közbekiabálás: „A zsidóság ellen.”) Végül megszavazták a botbüntetést: 25 szótöbbséggel (igen: 66 fő, nem: 41 fő).²

A botbüntetés után megszavazták a numerus clausust 1920. szeptember 26-án. A numerus clausus törvényjavaslat miniszteri szövegében a hírhedt mondat (...népfajhoz és nemzetiségekhez tartozó ifjak arányszáma...) nem szerepelt. Az eredeti javaslat jól illett abba a sorba, amely a kiskereskedelmet korlátozó, illetve a nemrég tulajdonost cserélt földek elsődleges kisajátítását célzó törvénycikkekből áll (amelyek zsidóellenesek, de nem nyíltan). Bernolák Nándor már a fajvédő kritériumot javasolta a vitában, végül megszavazták a numerus clausust kisebb arányban, mint a botbüntetést (57:42). A kormány tudta, hogy hiba lenne a győztes nyugati országokat provokálni a fajvédő kitéttel, melyet különben nem a kormány terjesztett elő (sőt a kormány egy fő kivételével vagy elutasította, vagy távol maradt a szavazástól. Haller István is ellene szavazott, pedig a köztudat őt tartotta a zsidóellenes kormánycikkely atyjának).

A törvény elsősorban arra irányult, hogy minimálisra csökkentsék a zsidó hallgatók számát a felsőoktatásban. A haladó politikai gondolkodás üldözésének és az antiszemitizmusnak ez a törvényben való deklarálása joggal váltott ki megrökönyödést külföldön és belföldön egyaránt. Az izraelita felekezetű egyetemi hallgatók 1918 előtti 30-34%-os aránya az 1920-as évek első felében 8-11%-ra csökkent. (A zsidóság össznépességen belüli aránya kb. 5% volt.) A korlátozás főleg a szegényebb zsidó rétegeket sújtotta, hiszen a gazdagabbaknak módjukban volt gyermekeiket külföldre küldeni tanulni.

A Délmagyarország névtelen újságírója is (a vezércikkeket gyakran Juhász Gyula írta) csalódását fejezte ki: „A kérges tenyér írja fel... a magyar tehetségek, a Lisztek, Semmelweissek, Munkácsyok, Wámbéryk, Petőfik utódainak meteorjait a világ égére... Valahogy így hittük, így bíztunk... És jött a numerus clausus.” Volt, aki nem elégedett meg azzal, hogy csalódását kifejezze. Schneller István, a szegedi egyetem prorektora, a személyiségpedagógia kiemelkedő képviselője lemondott egyetemi tisztségéről.³

1920 októberében a sajtóban az jelent meg, hogy a jövőben a cenzor nem tilthat be, csak véleményezhet, sajtópert indíthat, azonban a Délmagyarországban (és más lapokban) még nagyon sokáig voltak üres részek, melyek azt mutatták, hogy bizonyos sorokat, bekezdéseket, cikkeket nem lehetett leközozni.⁴

A szegedi orvosi karon történetek

A Szeged tudósítója 1924-ben arról írt, hogy értesülései szerint nem adnak olyan egyetemi hallgatónak útlevelet, aki a numerus clausus miatt külföldön akar tanulni. A rendőrségen azt a tájékoztatást kapta, hogy sokan szeretnének osztrák, német, olasz egyetemeken tanulni, de útlevelet nem kapnak. A rendőrség arra hivatkozott, hogy még nem voltak katonák, vagy az 1913. évi kivándorlási törvényre hivatkozva utasítják el a kiutazási kérelmet, holott a rendőrségen is tudták, hogy az említett törvény egészen másra vonatkozik.⁵

Nagy megütközést keltett a szegedi orvosi kar botránja. A kar eleve kevesebb hallgatót vett fel az engedélyezett keretnél, de még azt sem engedte meg, hogy a felvettek tanulhassanak. Az 1924/25-ös tanév I. félévétől a zsidó hallgatók csak akkor tehetek le bonctani és tájbonctani vizsgát, ha a zsidó hitközösség megengedte (mint a keresztény egyházak), hogy a rokonok nélkül elhalt zsidókat tanítási célra felboncolhassák (az 1876. évi XIV. tc. 112. § alapján).

1922-ben a budapesti zsidó hatóságok az ottani egyetem hasonló kérését határozottan visszautasították, erre a pesti egyetem a szegediek támogatását kérte, akik ezt a kérést elfogadták és támogatták.

Dr. Biedl Samu a szegedi izraelita hitközösség vezetője a problémát mesterségesnek tartotta. Kijelentette, hogy Klebersberg nem tudott haragudni a soproni diákokra, elfogult a fajvéddel szemben. Kijelentette, hogy az orvosi kar eddig sohasem kért zsidó hullákat, a hitközösség pedig sohasem tagadta meg a rokonok nélkül elhaltak hulláinak kiadását.

A szegedi ügyben kénytelen volt állást foglalni a miniszter. Kijelentette, hogy a közkörházaknak ki kell adniuk a hozzátartozó nélküli zsidó hullákat, azt is nyilatkozta, hogy még a szegedi egyetem orvosi karának sincs joga ahhoz, hogy megakadályozza a zsidók továbbtanulását (természetesen a numerus clausus által engedélyezett keret betartva).⁶

Az országban olyan nézetek terjedtek el, hogy vidéken nagyobb a zsidó hallgatók aránya. Hoór professzor, a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem tanára élesen támadta a szegedi Ferenc József Tudományegyetem liberalizmusáért (Schneller hatását).

Dr. Veszprémi, a szegedi egyetem rektora azt nyilatkozta a helyi sajtó tudósítójának, hogy egyeteme betartja a numerus clausust.⁷

A Szeged lap is küzdött az antiszemita propaganda ellen. 1924. március 9-én beszámolt arról, hogyan hamisították a hírhedt „Zion bölcseinek jegyzőkönyvét”, mely szerint a zsidók világhuralomra törekednek.⁸

A miniszter látogatása Szegeden. Tanácskozás 1927 májusában.

1927-ben különböző hírek terjedtek el az országban a numerus clausus módosításáról. Ez egyesekben megnövelte a reményt, másokban pedig a meglévő gyűlölet csak fokozódott. Az 1927. február 26-i Délmagyarország arról tudósít, hogy a szegedi egyetemi hallgatók egy cso-

portja antiszemita dalt énekelve gyülekezett a magyar kultuszminiszter fogadására. Az állomáson a diákok hűvösen fogadták Klebersberget, csak a hivatalos közegek éljeneztek. A kultuszminiszter kitüntette Szegeden Várhelyi József prelátest, a város katolikus főpapját. A prelátus kijelentette: „Alapja volt munkálkodásomnak a szeretet is..., amely nem tesz különbséget ember és ember között, hanem testvérként tekint minden emberre... Én mindig testvéremet láttam a másvallású emberben is.”

A „Turul Bajtársi Szövetség” azonban másként vélekedett. Egyetemista tagjai elégedetlenségüknek úgy adtak hangot, hogy az egyetem központi épületét zárt sorokban megközelítették, és ott antiszemita dalokat énekeltek. A rendőri figyelmeztetésre válaszul a numerus clausust éljenezték. A diákok végül dr. Bartók György egyetemi tanár kérésére széteszlottak. Dr. Buócz Béla rendőrőtanácsos a sajtónak azt nyilatkozta, hogy feltehetően fővárosi provokátorok szervezték a tüntetést, akik aztán a legelső vonattal elutaztak Budapestre. A rendőrség nem tartóztatott le senkit sem.

A hivatalos szervek a tüntetést igyekeztek bagatellizálni. A rektor kijelentette: „...a szegedi ifjúság nem azonosítja magát a tüntetéssel és az abban résztvevők gyerekes és meg gondolatlan tettét a leghatározottabban elítéli.” A miniszter a tüntetést jelentéktelen eseménynek minősítette (holott az ellene is szólt).

A Délmagyarország viszont erélyesen fellépett a rendbontás ellen: „A szegedi egyetem professzorai talán megtaníthatnák diákjaikat, hogy emeljék meg kalapjaikat, ha szegedi polgárral találkoznak... Mikor az áldozatokat kérték (a várostól az egyetem létesítésére), akkor nem énekeltek az ergerbergert, s akkor nem túrték, hogy az ergerbergert énekeljék... A szegediek elvárják, megkövetelik a szegedi egyetem tanári karától, hogy kíméletlen fegyvelméssel véget fog vetni, ha már megelőzni nem tudta, e rakoncátlanságot...”⁹

Május végének nagy eseménye volt Szegeden: tanácskozás a numerus claususról, melyen részt vettek a különböző felsőoktatási intézmények vezetői, akik óvatosan nyilatkoztak ugyan, de hozzászólásaikból mégis kitűnik, hogy a numerus clausus sokat ártott a magyar kultúrának, ártott egy hivatalos célkitűzésnek is: „A magyar kultúrfölénynek is”. Megállapították, hogy a magasabb tudományok elsajátításának korlátozása tudományellenes.

Dr. Tóth Károly szegedi rektor elmondta, hogy „Az egyetemi ifjúság magatartása úgy a tanulmányi rend, mind általában a magaviselet szempontjából fokozatosan javul... teljesen alaptalan az a hír, mintha egyetemünknek nem volna elég hallgatója... a numerus clausus arányosította a fővárosi és vidéki egyetemek között a hallgatóság létszámát. A hallgatók azelőtt Budapestre törekedtek... most akik kiszorultak a fővárosból, a vidéki egyetemeket keresik fel.”

Dr. Hornyánszky Gyula a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem tanára kijelentette: „Ez a megszorítás nagyon sok esetben egészen jogosult ambíciók megszorítását jelenti, aminek esetleg a tudományos élet látja kárát.” A többi hozzászólás is hasonló szellemű volt. (Pl. dr. Tauffer Vilmos ezeket mondta: „Jóvátehetetlen bűn veszni hagyni értékeinket, csak azért, mert köztünk faji és felekezeti különbségek vannak.”) Egyedül a budapesti műegyetem rektora tartotta kívánatosnak a numerus clausus fenntartását.

Az országos hangulatot az a tény is jelezte, hogy tömegbázis hiányában a fajvédők újságjai megszűntek. Először: „A Nép”, majd a „Szózat”, azután pedig a „Magyar Újság”.

A Délmagyarország is folytatta propagandáját a módosítás érdekében. Szegedi professzorokat is meginterjúvolt; dr. Kossutány Ignác egyházjogász szerint: „A törvény kóros tünet, melynek nem lett volna szabad megjelennie.”¹⁰

Krausz János esete. A Népszövetség tiltakozása

1927-ben nagy felháborodást keltett, hogy a kiváló képességű szegedi diák, Krausz János nem tanulhatott tovább, mert 17 éves korában az iskolai önképzőkörben kijelentette, hogy

Adyt többre tartja, mint Gyóni Gézát. A fiú – miután látta az ellene forduló gyűlöletet, felháborodást – bűnbánóan elismerte „hibáját” és a jelenlévő tanár és diákok bocsánatát kérte a „megbotránkoztatásért”. Magánúton végezte el a középiskolát; kitűnően érettségizett; a rendőrhatalóság igazolásával jelentkezett az egyetem jogi karára, azonban tanulmányait nem tudta folytatni. Az egyetem felvette ugyan először, de ezt a döntését megsemmisítette a diákszervezetek közbelépésére. Külső látszatra az egyetem jogi kara autonóm jogát gyakorolta, meghajolt az „ifjúság udvarias hangú, de erélyes és kétségtelen célzatú állásfoglalása előtt”, azonban a kar vezetésének azt kellett volna mondania az ifjúságnak, hogy autonóm jogkörénél fogva felvette a diákokat, ez ellen apelláta nincs (még az egyetem hallgatóinak sem).

„Sikerült ismét egy fiatalokú zsidóra rásütni a hazaárulás bélyegét. Ezt a típust én már 1921 óta ismerem, amikor egyik leányomat 15. életévében mint hazaárulót távolították el az egyik szegedi középiskolából több társával egyetemben. Haladás e téren mégis van. Most már a hazaárulási korhatár a 15. életévől a 17-re tolódott.” – nyilatkozta dr. Biedl Samu a szegedi zsidó hitközösség vezetője a helyi sajtónak. Az újságíró a következőket fűzte hozzá: „Az 1921. XXXIII. tc. 55. §-ában Magyarország kötelezte magát, hogy minden lakosának valláskülönbőség nélkül az élet és szabadság teljes védelmét biztosítja. Mikor a Népszövetségnél a numerus clausus miatt elítélték Magyarországot, a magyar zsidóság tiltakozott az idegen beavatkozás ellen, és a rezolúcióval a zsebében sikerült a kultuszminiszter úrnak Genfben becsülettel megoldani egy olyan helyzetet, amely az országra volt kellemetlen.”¹¹

Pár héttel később megtudjuk, hogy Kossuth budapesti szobrának leleplezésére meghívták az USA és Anglia képviselőit is, akik nem szívesen látogattak volna el egy olyan országba, ahol a zsidóságot hátrányos megkülönböztetés éri. Megtudhatjuk, hogy Klebersberg kijelentette, miszerint a numerus clausus revíziójának szükségességét már régebben látták és ennek a nézetüknek ismételen is kifejezést adtak. A szegedi újságíró feltette a kérdést: „Hol van már az a vérszomjas és diadalittas demagógia, amely egy ország romjain állította fel üresen kongó jelszavainak hordóját és a tehetségtelen törtétek prédájára akarta tenni ezt a szerencsétlen országot?” Megkérdezte, hogy hol van már Haller, Bernolák, Milotay stb., de Gömbös, Fridrich, Eckhardt, Wolff, Buday még mindig ragaszkodik a numerus clausushoz.¹²

Színházi botrányok, újságok elleni tüntetések

Az 1927. október 22-i sajtóban arról olvashatunk, hogy a fővárosban jobboldali diákok tüntettek Szomorj Dezső ellen, akinek a „Nagyasszony” c. darabját akkor újították fel. Itt már komolyabban lépett fel a rendőrség. Egy századnyi gyalogos és több lovas rendőr vette fel a harcot a Nemzeti Színház előtt a tüntetőkkel, több rendőrrattak is volt. A színházban a közönség nagyobb része tüntetően hatszor hívta ki a szerzőt. „A Nép” volt munkatársa, Zsabka Kálmán diák ekkor 2 db 200 grammos ammóniával telt üveget dobott le a karzatról a zenekarra és a nézők közé. A rendőrség 68 embert állított elő, akiknek többsége egyetemi hallgató volt. „Márkus Emília betegsége miatt” nem játszották többet a darabot.

A műegyetemen újból elkezdődtek az igazoltatások. A közgazdasági egyetem ajtajait a dékán bezáratta, erre a hallgatók gumibotokkal felfegyverkezve próbáltak betörni. A BTK épülete előtt vitéz Bánsági György a Turul Bajtársi Szövetség vezetője kérte a bajtársakat, hogy tüntessenek a módosítás ellen, kérjék fel a minisztert, hogy mondjon le a szövetség dominuszi tisztségéről. A MEFHOSz pedig állást foglalt a numerus clausus megtartása mellett, a külföldi egyetemeken szerzett diplomák nosztrifikálásánál a törvény a legszigorúbb alkalmazását kérte, pedig a jobboldali erők tudták, hogy Bethlen genfi utazása előtt a módosítást el akarja érni, mert „...a MTI szerint az 1920. évi XXV. tc. 3. §-ának szerencsétlen megszüvegezése külföldön azt a látszatot kelti, mintha annak 3. bekezdése beleütközne a trianoni békeszerződés kisebbségek védelméről szóló VI. címének 54. és 58. §-ába és ez lényegesen megnehezíti a magyar kisebbségek helyzetét az utóállamokban”.

Klebersberg egy másik kijelentése magyarázkodó volt: „...ha nem volna törvény, a zsidó hallgatók aránya még az 5 %-ot sem érné el.” A MEFHOSz külföldi szervezetek segítségét kérte a kormánnyal szemben (a szegedi Újságíró megjegyezte, hogy ilyenért a szociáldemokratákat „hazátlan bitangoknak nevezik”).

Egy szegedi tartalékos tiszt nyílt levelet írt Bácsági Györgynek a Turul Bajtársi Szövetség fővezérének. A szegedi Grósz Lajos megemléltette Bácságinak, hogy amikor együtt harcoltak Doberdónál, akkor Bácsági még Velcsov volt, s akkor még nem szidta a zsidókat. Feltette a kérdést, hogy most miért támogatja a numerus clausust. Bácsági (Velcsov) nem válaszolt neki.¹³

Egy tudósításból megtudhatjuk, hogy Debrecenben az egyetem rektora addig nem kezdte el az óráját, ameddig az igazgató „bajtársak” be nem engedték társaikat; míg Szegeden a sebészeti tanszék professzora csak akkor olvashatott katalógust, mikor a zsidók nem voltak jelen (mert megakadályozták, hogy belépjenek a terembe); egy másik szegedi professzor (aki katolikus pap volt) megvédélmezte a hozzá sírva bemenekülő leányt, a hozzá tiszteletlenül benyomuló „bajtársakat” pofon vágta és kidobta szobájából.

Szegeden is volt színházi botrány. A „Párizsi kirakat” bemutatója során tüntettek a felheccelt diákok. Neményi Lili megkérdezte tőlük: „Mi játszunk színházat, vagy maguk ott fenn a karzaton?” A színházból 23 egyetemi hallgatót távolítottak el.

A diákok a városháza előtt is tüntettek. Példátlan módon elfoglalták a városháza közgyűlési termét, ott küldötteket választottak, akik kérték dr. Buócz Béla rendőrfőtanácsost, hogy tiltsa be az „erkölcstelen keresztényellenes” darabot, Buócz egy másik hivatalnoknak passzolta át a döntés felelősségét. A tüntetők csak nehezen hagyták el a városházát.

A „bajtársak” a belügyminisztertől is kérték a darab betiltását, majd „tanulási sztrájkba” léptek, ezt aztán rövidesen abbahagyták, miután egy nagygyűlést tartottak, ahol elítélték a szegedi színházat, mert úgymond: „...idegen eredetű, más nációk lelkiületének talán megfelelő, tetsző, arcpirító jelenetekben és gondolatokban gazdag, a keresztény erkölcsöt és a magyar szemérmességet mélyen sértő...” darabokat tűz a műsorára.¹⁴

Budapesten a diákok „Az Est”-lapok előtt tüntettek, Szegeden a diákok a városházán megverték az újságírókat, a Délmagyarországot pedig fel akarták dúlni.

Érdekes volt a miniszter viselkedése: „megnyugtatta” a diákokat, kijelentette, hogy nem tud haragudni „fiaira”, holott a legerélyesebben neki kellett volna fellépnie a rendbontók ellen. Elgondolkodtató, hogy a rendőrség szinte tétlenül szemlélte az eseményeket, a belügyminiszter sem hozta meg a szükséges intézkedéseket. (Bezzeg, ha munkásfiatalok tüntettek volna!)

Példásan viselkedett Finánczy, a fővárosi egyetem rektora, aki szankciókat is kilátásba helyezett: tandíjmentesség megszüntetése, segélyek megvonása, ösztöndíjak kifizetésének felfüggesztése stb. (Ezek aztán hatásosak voltak.) A szegedi Horger Antal fellépését is meg kell említeni, aki bátran szembeszállt a randalírozó jobboldali diákokkal. Azt lehet mondani, hogy a VKM miniszter és a belügyminiszter nem adott kellő segítséget a felsőoktatási intézmények vezetőinek, holott azok a kormány numerus clausust módosító politikáját támogatták. A rektorokat, dékánokat gyakorlatilag országszerte kiszolgáltatták az őrző tömegnek, mialatt az illetékesek szavakon vitáztak.

A New York Times tiltakozása

A New York Times 1927. november 24-én Jew-baiting at Budapest címmel (zsidóverés Budapesten) Magyarországgal foglalkozó cikket jelentetett meg, mely komolyan tiltakozott a magyarországi eseményekkel kapcsolatban: „A háborúnak áldozatul esett nemzetek közül Magyarország proklamálja lehangosabban sérelmeit... Szimpátia iránti kérelmét semmi esetben sem segítik az egyetemeken lezajló zavargások. Az antiszemita zavargások nem elszigetelt

jelenségek Magyarországon ... a hangulat következménye Magyarország vezető drámaírójának a Nemzeti Színház színpadáról való eltiltása. Az egyetemek a faji és vallási gyűlölködés arénáivá változtak. Akik ezt elítélik Magyarországon... tegyék azt nyilvánvalóvá a külvilág előtt. Az amerikai közvélemény – amely büszke Jermiah Smith munkásságára, aki segítette Magyarország gazdasági feltámasztását a Népszövetség égisze alatt – elítéli a zavargásokat.”¹⁵

A numerus clausus módosítása

A numerus clausus ellentmondásban állt a konszolidációval, amely gazdaságilag a jó részt zsidó nagypolgárságra támaszkodott. A kormány módosító jellegű törvényjavaslata változatlanul szociálpolitikai szükségszerűségnek tekintette a felvehető hallgatók számának meghatározását. Nem kívánta visszaállítani a teljes szabadság liberális gyakorlatát. Változtatni csupán a válogatás szempontrendszerén akart. Azt tartalmazta, hogy az eredeti törvényből iktassák ki a „népfajhoz”, illetőleg nemzetiséghez tartozást mint felvételi szempontot, s helyette - egyéb szempontok mellett – a szülők foglalkozása legyen mérvadó. Az 1920. évi XXV. tc.-et módosító 1928. évi XIV. tc. azt is tartalmazta. A törvénymódosítás következtében nőtt a zsidó származású egyetemisták aránya. Az 1930-as évek elejére 8 %ról 12 %-ra nőtt.

A Délmagyarország így kommentálta a módosítást: „A módosítás a zsidók vallása helyett foglalkozása ellen szól... A kutya megmarad, csak az örv változik. A kormány terhesebbé teszi a terhet... a törvényt nem enyhíteni fogják, hanem szigorítani.”¹⁶

A törvény végrehajtását a miniszter személyesen ellenőrizte. „Szigorúan bizalmasan” megküldte 1928. évi 53000/IV. számú rendeletét az 1928. évi XIV. tc. végrehajtásáról és az említett „törvény hatálya alá eső főiskolákon a felvételek körül követendő eljárás megfelelő szabályozásával” kapcsolatban. Azért volt bizalmas a levél, mert tervezet volt. A miniszter kikérte az intézmények véleményét, javaslatát, hogy a következő tanévben mennyi diákot tudnának oktatni, erre szükség volt, hogy meg tudja határozni a „felvehető egyének” számát. Néhány érdekesség, mely Szegeddel is kapcsolatos: a tanárképző intézet tagjainak a tudományegyetemre való felvétele a megállapított létszámon felül külön miniszteri engedély kérése nélkül is lehetségessé vált. A 4. § második bekezdése: Külföldi főiskolákon megkezdett, illetőleg folytatott tanulmányok a törvény hatálya alá eső hazai főiskolákra leendő beiratkozásra szerzett jogot egyáltalán nem biztosítanak”. A 6. § szerint a beiratkozási engedély megadásánál „arra is figyelemmel kell lenni, hogy elsősorban a hadiárva és a harcéri szolgálatot teljesítettek és a közalkalmazottak gyerekei, továbbá a különféle foglalkozási ágakhoz (mezőgazdasághoz, iparhoz, kereskedelemhez, szabad foglalkozáshoz stb.) tartozóknak gyermekei ezen foglalkozáshoz tartozók számának és jelentőségének megfelelő arányban jussanak főiskolára, és a felvettek száma az egyes törvényhatóságok közt is igazságosan osztassék fel.” A felvételnél (7. §) előnyben kell részesíteni a helybelieket. A beiratkozó diákoknak (10. §) erkölcsi bizonyítványt kellett leadniuk, melyet a középiskolai igazgatók állítottak ki (ha az érettségi után nem rögtön jelentkeztek a diákok, akkor a rendőrség, illetve nagy- és kisközégekben az előljárók állították ki az erkölcsi bizonyítványokat).¹⁷

1928-ban a középiskolák igazgatói is levelet kaptak: „Sajnálattal tapasztaltam, hogy a közelmúlt napokban lefolyt egyetemi tüntetésekben leginkább első éves egyetemi hallgatók vettek részt... a legifjabb nemzedék... bizonyára felelőtlen elemek bujtogatására – tüntetéseket rendezett, agitációs tevékenységet fejtett ki...”¹⁸

A romániai antiszemitizmus hatása

Cuza professzor a háború után fasiszta típusú mozgalmat alapított. Mozgalmából 1927-ben kivált Codreanu 1930-ban hozta létre a Vasgárdát, melyet a fasiszta külsőségek, a brutális erőszak kultusza, a szélsőséges antikommunizmus és antiszemitizmus jellemezett.

Cuza támogatásával 1927-ben román diákkongresszust tartottak Nagyváradon. A diákok lord Rothermere (aki támogatta a magyar törekvéseket) ellen tüntetést szerveztek, mely egyre inkább antiszemita, majd magyarellenes jelleget öltött. (Klein Ignác kereskedő kirakatát saját fejével törték be. Magyar könyveket égettek el. Levágták az ortodox zsidók pajeszát. Egy román pópát is zsidónak néztek, és annak is levágták a szakállát.) A tüntetések átterjedtek más városokba is. A Kolozsvárott elpusztult értékeket 100 millió lejre becsülték. A nemzetközi sajtó élénken foglalkozott a romániai eseményekkel. Az USA és Anglia jegyzéket nyújtott át. Duca erre sajnálkozását fejezte ki gróf Bethlen Györgynek, az erdélyi Magyar Párt vezetőjének. A román Parasztpárt az eseményekért a kormányt okolta. Nagyváradon az emlékezetes események során a református hitközség támogatta a zsidó hitközséget.

Nagyon érdekes volt a magyarországi reagálás. Először a baloldal tiltakozott. Az egyik képviselő kijelentette: „Szót kell emelnünk a trianoni békeszerződés ilyen megsértése ellen. A Népszövetségnek garantálnia kell a magyar kisebbség háborítatlanságát.”

A Turul Bajtársi Szövetség vezetői (rövid hallgatás után) fegyveres elégtételt követeltek a román ifjúsági vezetőkől, ezt a nevelésügyi határozatot aztán a szövetség nagytanácsa megsemmisítette (ugyanis a magyar vezetők így egyenlő félnek ismerték el a romániai őrvongások résztvevőit). Az akkori Délmagyarország erről így ír: „A középkor szelleme huhogott ebben a szerencsétlen és oktalan kihívásban. Ez a szellem nem sokban különbözik attól a vandál és barbár erkölcsötől és gyakorlattól, amely a nagyváradi és kolozsvári atrocitásokat és kilengéseket ihlette meg.”

Pár nappal korábban azt kérdezte a szegedi újságíró: „Hol maradt a magyar fajvédők reagálása? A nemzeti érdek az első, vagy Cuza professzor magyar elvbarátainak ragaszkodása ahhoz a politikai platformhoz, amelyet Gömbös Gyula annak idején a nacionalizmus internacionáléjának nevezett el? Még rövidebben a magyarságukért meghurcolt erdélyi zsidók a szimpatikusabbak a magyar fajvédőknek, vagy Cuza professzor magyargyalázó deákjai és halálfejes sapkájú gyilkos növendékei?”¹⁹

„A védjegy: Made in Germany”

1932. októberében joghallgatók és 2 orvostanhallgató verekedést rendezett Szegeden az orvosi karon az anatómiai intézetben. A jogi kar dékánja szerint a „Le Gömbössel!” felirat lehetett az oka az eseményeknek, amelyet ismeretlen egyén írt fel a táblára (ezt aztán a zsidó származású hallgatókon torolták meg).²⁰

1937-ben hitfelekezeti izgatásért, röpcédulákért háromheti fogházra büntettek nyilas agitátorokat. Szálasi, a későbbi „nemzetvezető” kijelentette, hogy véres, kíméletlen harcot akar vívni az alkotmányos tényezők ellen, parancsuralmat akar. A nyilasok viselkedését még a Turul Bajtársi Szövetség is megsokallta és elítélte.²¹

1938-ban a magyar zsidóság vezetői így tiltakoztak a zsidójavaslat ellen (melyből aztán az 1938. évi XV. tc., az első zsidótörvény lett): „Nincs a földkerekségen Magyarországon kívül más hazánk, nincs más oltalmunk, mint a haza törvényei, nincs más menedékünk, mint az emberiség ama kötelességei, amelyekkel ember ember iránt kivétel nélkül tartozik.” Rassay képviselő az országgyűlésen azt mondta, hogy a törvény szellemén „a védjegy: Made in Germany”.²²

A törvényt újabb törvények követték a náci nürnbergi törvények szellemében. 1942-ben a jobboldali diákok Szegeden 3 délvidéki zsidó orvostanhallgató felvétele miatt tiltakoztak, követelték, hogy a zsidók kapjanak sárga karszalagot. A tragédiához, a holokauszthoz már csak rövid idő kellett, az viszont sok időbe telt, míg egy szegedi háborús bűnös ellen vádat emelhetek Kanadában, Finta Gyula egykori csendőr százados ellen, aki a szegedi gettó parancsnoka volt.²³

Az új kezdet hajnala

A Délmagyarország 1944. november 28-án megjelent számában az olvasható, hogy a szegedi egyetem volt az első Magyarországon, amely „a németek által kikényszerített” zsidóellenes intézkedéseket törölte, s mindenkit felvett az egyetemre, aki az általános feltételeknek megfelelt.²⁴

Munkámban az ellenforradalmi korszak néhány szegedi vonatkozását mutattam be a helyi sajtó tükrében. Az elmondottak alapján megállapítható, hogy az újságírók tették a dolgukat, nem éltek vissza a nyomtatott betűvel. Emberek tudtak maradni a legnehezebb időkben is. Bátran bemutatták, hogy a gyűlölködést politikai körök sugalmazták, s a gyűlölködők nem voltak tekintettel sem az emberiségre, sem a nemzeti érdekekre. Érdemes ma is a régi megsárgult oldalakat olvasgatni, hiszen a Horthy-korszak történelmi szempontból rövid időt jelentett, de fontos tanulságai vannak, melyeket ma is érdemes megszívlelni. E tanulságok, következtetések levonásához a felsorolt adatok is segítséget nyújtanak.

A cikk végén a történelmet tanító kollégák figyelmébe ajánljuk Szita Szabolcs kitűnő könyvét, mely az Oktatási Minisztérium oktatási segédkönyv pályázatán első díjat nyert, és felkerült a hivatalos tankönyvjegyzékre.²⁵

FORRÁSOK, IRODALOM

1. Hazafiatlanság ellen tiltakozik a szegedi zsidó hitközösség. Délmagyarország /a továbbiakban DM/, 1920. jan. 16. 3. p.
2. A botbüntetés a nemzetgyűlés előtt. DM, 1920. aug. 26. 3. p. Ellenzika botbüntetését DM. 1920. aug. 27. 2. p. Befejezték a botbüntetés vitáját DM 1920. aug. 28. 1. p. fontos szakirodalom a numerus clausushoz: N. Szegvári Katalin: Numerus clausus rendelkezések az ellenforradalmi Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Bp. 1988
3. És jött a numerus clausus DM. 1920. szept. 5. 1. p. CsML VII. 4. ford. 1. doboz 771/1920/21
4. A haladó cenzúra. DM. 1920. okt. 17.
5. nem adnak... útlevelet... /Szeged tudósítójától/ Szeged, 1924. okt. 9. 5. p.
6. A szegedi egyetem orvosi kara kevesebb hallgatót vett fel... Szeged, 1924. okt. 21., 22., 23., 24. számai
7. CsML VII 4. ford. 1 doboz 771/1920/21
8. Hogyan hamisították meg Zion bölcséinek jegyzőkönyvét? Szeged, 1924. márc. 9. 5. p
9. DM. 1927. febr. 24. 1-3. p. és DM., 1927. febr. 27. 1-2. p.
10. A DM ankétja a numerus claususról. 1927. máj. 28. 1-2. p. jún. 9. 2. p. szept. 25. 4. p.
11. Megjegyzések Krausz János esetéhez. DM. 1927. okt. 2. 5. p.
12. DM. 1927. okt. 22. 1. p.
13. DM. 1927. okt. 22. 25,26,27 számai
14. DM. 1927. okt. 28. nov. 1. 17, 18, 23-30 számai
15. A New York Times figyelmztetése. DM. 1927. dec. 7. 3. p.
16. Haller István öröme DM. 1927. nov. 28. 1. p.
17. CsML VIII. 5. fond 9 . doboz 2199-1927/28
18. CsML SzTF iratai 1410/1928
19. DM. 1927. dec. 8-26 számok és 1928. jan. 6. 7. p. /Cuzát nyugdíjazták./
20. DM. 1927. okt. 12-13. számai
21. DM. 1937. okt. 2. és 5. számai
22. DM. 1938. ápr. 17. és 23. számai
23. Magyar háborús bűnös ellen emeltek vádat Kanadában. Magyar Nemzet 1987. dec. 11.
24. DM. 1944. nov. 28. 2. p.
25. Szita Szabolcs: Együttélés, üldöztetés holokausz. Korona Kiadó Bp. 2001; A csendőrség története 1881-1945 Rubicon 2010/1 /tematikus szám/. Heléne Berr naplója 1942-44 Magvető, Bp. 2009. /Závada Pál előszavával/ a könyv bemutatja, hogy a megszállt Franciaországban hogyan működtek együtt a helyi belügyi szervek a nációkkal. Heléne Berr a francia Anna Frank. Munkája az egyik legkeresettebb könyv a hazájában. A megszállt országokban az együttműködés Dánia kivételével hasonló volt.